

William Shakespeare

Giấc Mơ Đêm Hè

Trước khi được những người theo đạo Thiên chúa gọi đó là “đêm của Thánh Giăng”, thì đêm hạ chí – cái đêm ngắn nhất của mùa hè- thuộc về các tiên nữ, thần linh, yêu tinh kéo đến khiêu vũ và nô đùa dưới ánh trăng, trong các khu rừng. Nhưng có một năm xấu làm cho các vị tiểu thần đó không lấy gì làm vui vẻ: ông vua cai quản họ, Obéron, bất hòa với hoàng hậu Titania vì hoàng hậu đã không chịu giao cho vương phu của mình một đứa bé, đưa từ xứ Ấn Độ về, con của một người tùy tùng của hoàng hậu, mà nhà vua muốn dùng làm thị đồng. Mỗi khi vợ chồng đức vua gặp nhau là họ gây lộn với nhau và ngày càng trầm trọng đến nỗi những tiểu thần phát hoảng lên, phải trốn trong các bông lúa mì. Puck, một yêu tinh láu cá và tinh ranh -mà ở Anh người ta gọi là “Robin- con quỳ- tốt bụng”- là thằng hề của Obéron. Hắn thích hù dọa các cô gái trong làng, hút kem khỏi sữa, trêu ghẹo các bà nội trợ, biến mình thành ma trơi ban đêm làm cho những lữ khách lạc đường rồi chế nhạo sự hãi hùng của họ. Dẫn cho Puck ra sức coi chừng đường đi nước bước của đảng quân vương của mình, hắn không thể nào tránh được cuộc gặp gỡ tiền định trong rừng Athènes(1) ngay vào hôm trước lễ cưới của công tước Thésée(2) lấy nàng Hippolyte(2), nữ chúa của các nữ tướng Amazone(2). Lần này nữa, Titania lại từ chối không trao đứa trẻ cho chồng, đứa trẻ đã đem đến cho bà nguồn vui, mà bà kết đầy hoa, bà tức giận tập hợp tất cả các tiên nữ chung quanh bà lại rồi kiêu hãnh bỏ đi.

Obéron, tức khí, thề sẽ trả thù. Ngài bảo:

- Puck, lại đây! Nhà ngươi phải đi hái cho ta đóa hoa nhỏ màu hồng mà các cô gái gọi là “niềm vui của trái tim” hay là hoa “păng-xê”. Ta đã chỉ cho ngươi loại hoa ấy một lần rồi. Nhụy của hoa ấy, đặt lên mí mắt người đang ngủ sẽ làm cho một người đàn bà hoặc một người đàn ông yêu say đắm cái sinh vật đầu tiên mà người ấy nhìn thấy khi tỉnh ngủ. Hãy đem đến cho ta cái hoa ấy ngay.

Puck vội vàng đáp:

- Con sẽ đi vòng quanh quả đất trong vòng bốn mươi phút, rồi hắn biến mất, trong khi Obéron lâm bầm:

- Khi mà ta có được nhụy của loài hoa ấy, ta sẽ rình lúc Titania ngủ say và sẽ nhỏ một giọt lên mắt nàng. Rồi nàng sẽ si mê đắm đuối bất cứ con vật đầu tiên nào mà nàng trông thấy lúc tỉnh giấc dù đó là sư tử, gấu, chó sói hay bò tót, là con khi cái hiểu động hay là con khi đực lau chau. Và ta chỉ sẽ giải phép cho nàng một khi nàng chịu nhượng lại cho ta tên thị đồng.

Đêm hôm ấy, khu rừng Athènes đầy những người đi chơi đêm. Gần đến ngày cưới của Thésée, các thần dân tốt bụng của ngài sửa soạn cho buổi lễ, nhất là cho buổi biểu diễn một vở kịch rất hay: vở “hài kịch ai oán và cái chết rất bi thảm của Pyrame và Thisbé”(3). Theo tục lệ cũ, diễn viên đều là các bác thợ thủ công trong thành phố và họ tự phân vai lấy: bác thợ dệt Nick Bottom tự phân cho mình vai kép nhất, vì bác ta tự cho mình có sức quyến rũ và bác ta vênh váo về điều đó; bác Francoic Flute, thợ chữa ống bể lò rèn, sẽ đóng vai nàng Thisbé hiền dịu: bác có bộ râu thật đấy, nhưng bác ta phải mang mặt nạ và phải nói sao cho êm dịu. Bác phó may gầy gò sẽ thủ vai bà mẹ của Thisbé; bác thợ đúc nồi và bác thợ xẻ sẽ thủ vai hai ông bố của cặp tình nhân; còn bác thợ mộc thì đóng vai con sư tử, nó là nguyên nhân của màn kết thúc bi thảm của vở kịch. Snug –tên bác thợ mộc- vì có trí nhớ tồi, yêu cầu chép lời của vai do bác đóng để bác học thuộc trước. Nhưng mà bác chỉ cần gằm lên thôi.

Bottom quá tự phụ về khả năng của mình, đòi đóng cả vai Thisbé. Bác ta vừa nói ảo ọng làm duyên:

- Các bác sẽ thấy tôi biết cách làm cho tiếng nói của tôi trở nên dịu ngọt như thế nào!

Rồi bác lại đòi đóng vai sư tử:

- Tôi sẽ gằm hay đến nỗi nghe tôi gằm là một điều thích thú. Ngài công tước sẽ yêu cầu: “Nửa đi! Gằm nửa đi!”.

Bác thợ xẻ bác lại:

- Nhưng nếu bác thủ vai hay quá, bác sẽ làm cho công tước phu nhân và các bà mệnh phụ khác phát hoảng lên mất. Và chừng đó cũng đủ để treo cổ tất cả bọn mình!

- Tôi đồng ý với bác, nhưng tôi xin hứa với bác là tôi sẽ gằm với cái giọng gừ êm dịu của con bò câu, người ta tưởng là nghe chim họa mi hát ấy chứ!

Bác thợ xẻ cũng đồng thời là đạo diễn, nói lại một cách có lý:

- Không đâu, không đâu! Bác không thể đóng vai nào khác hơn là vai Pyrame. Đó là một con người có vẻ mặt dễ thương, có cốt cách hào hoa và rất là chững chạc. Bác cũng thấy

rõ là chỉ có bác mới thủ được vai đó.

- Thôi được, tôi sẽ gánh vai đó –bác Bottom khiêm tốn đáp lại vì phục tùng những lý lẽ xác đáng đến như vậy.

Và thế là các bác thợ thủ công trung thực ấy hẹn nhau vào rừng tập dượt để khỏi bị những kẻ tò mò quấy nhiễu.

Họ tìm được một chỗ rất thích hợp với công việc của họ: một vạt cỏ xanh làm sân khấu và những bụi gai làm hành lang. Bác Bottom vẫn tiếp tục ba hoa. Bác tế nhị nói:

- Không đời nào các bà lại có thể lại chịu được cái cảnh Pyrame tuốt kiếm ra để tự sát.

Nhưng tôi có một phương sách để dàn xếp ổn thỏa mọi sự: chúng ta sẽ viết một bài mào đầu để báo trước rằng chúng ta sẽ không hề hấn gì vì cái lưỡi kiếm của chúng ta, rằng Pyrame không có chết chóc gì sất cả. Chúng ta còn có thể nói thêm rằng Pyrame chẳng phải là Pyrame mà chính là Bottom, thợ dệt nữa.

Bác thợ đúc nồi cũng không chịu lép vế. Bác gợi ý:

- Liệu các bà có sợ sư tử không?

- Xin Chúa ban phúc cho chúng ta! Một con sư tử ở giữa các bà mệnh phụ! Snug, bác phải chường một nửa bộ mặt của bác ra qua bộ lông bờm và bác sẽ nói, đại loại như thế này: “thưa quý phu nhân đừng có run. Tôi không phải là sư tử mà đúng là một con người hết như mọi con người khác”. Và để chứng minh điều đó, bác phải tuyên bố trắng ra rằng bác tên là Snug, làm nghề thợ mộc

Nhà đạo diễn, người lo lắng trước tiên, nói:

- Nhưng mà vẫn còn hai điểm khó xử: Đó là đưa ánh sáng trắng vào một gian phòng vì Pyrame và Thisbé gặp nhau dưới ánh trăng.

- Tra lịch xem! Nếu vào ngày có trăng, chúng ta sẽ trở một cửa sổ lớn trong gian phòng chúng ta sẽ diễn kịch, hoặc giả một người có thể xách một cây đèn lồng vào và tuyên bố mình tượng trưng cho “nhân vật” ánh sáng trắng.

- Một khó khăn khác là theo sử sách nói, Pyrame và thisbé chuyện trò với nhau qua vết rạn nứt của một bức tường.

Bác thợ xẻ thất vọng nói:

- Chẳng đời nào, chẳng bao giờ có thể mang một bức tường thành lên sân khấu. Bottom, cậu nghĩ thế nào?

- Bất cứ ai cũng có thể thể hiện một bức tường. Chỉ cần anh ta có trong người một ít

thạch cao hoặc ít vữa để tượng trưng bức tường rồi giơ ngón tay lên như thế này này, ấy đấy, qua những kẻ hở đó, Pyrame và Thisbé sẽ có thể trò chuyện thầm thì với nhau.

Mọi việc đã giải quyết xong, họ nhập vai, đọc lời kịch, sai hơn là đúng, bỏ sót nhiều từ gây ra những điều hiểu lầm buồn cười nhất, Puck, nhân đi qua đấy, lắng tai nghe:

- Gì vậy? Đang diễn kịch à? Ta muốn làm thánh giả, hoặc có thể làm cả diễn viên, nếu như gặp dịp. Đây là nhân vật Pyrame rất đỗi kỳ dị.

Con yêu tinh láu cá ấy giấu mình sau một bụi cây, theo dõi bác Bottom khốn khổ và chờ lúc bác đọc câu đáp lại, hần lẹ làng chụp lên đôi vai bác một cái đầu lừa.

Bác Bottom, trang phục như vậy, tiến ra sân khấu, không hề hay biết gì, thầm thì nói một câu tình tứ với nàng Thisbé. Nom thấy con vật lố lăng đó, các diễn viên tản ra mọi phía, cho đó là phép màu, còn Puck cười rũ ra, đuổi theo họ mà la mắng, hí, sủa, gầm rú lên nhặng xị; trong khi đó, bác Bottom một mình giữa cơn hoảng loạn không thể giải thích được, bỗng hát oang oang để tự trấn an.

Tiếng hát lạc giọng đó đánh thức Titania đang ngủ dưới một gốc cây, và do tác động của bùa mê, lập tức bà hoàng hậu đắm ra yêu say đắm anh chàng cục mịch mang cái đầu lừa.

Bà ngây ngất vì thán phục:

- Ôi! hỡi con người trần tục dễ thương kia, ta van xin người hãy hát nữa đi. Tai ta mê tiếng hát của chàng rồi, mắt ta say hình thể của chàng rồi. Ta xin tuyên bố, ta xin thề là ta yêu chàng.

Bottom hơi lúng túng vì lời tỏ tình đó, đáp lại:

- Chao ôi! Nếu tôi có đủ tinh táo để ra khỏi khu rừng này...

- Ta không muốn chàng bỏ đi đâu! Dầu muốn hay không, chàng vẫn cứ phải ở đây. Ta không phải là một bà tiên bình thường đâu... Mùa hè ngự trị vĩnh hằng trên vương quốc của ta. Hãy lại đây với ta. Ta sẽ cung cấp những nàng tiên để phục vụ chàng. Họ sẽ lặn xuống đáy nước để tìm cho chàng những viên ngọc quý, họ sẽ ca hát trong khi chàng ngủ trên một chiếc giường hoa; ta sẽ biết cách làm cho đầu óc chàng nhẹ như không khí. Nay các nàng tiên của ta, hãy lại cả đây: nàng Hoa Đậu Hà Lan, nàng Mạng Nhện, nàng Đậu Tằm, nàng Hạt Cải! Các em phải tỏ ra ân cần và dễ thương đối với vị chúa tể yêu quý của chúng ta! Các em hãy khiêu vũ, nhảy nhót trước chàng, hãy nuôi chàng bằng trái mận, trái mơ, bằng nho đỏ và sung xanh, hãy lấy cấp mật của bọn ong và lấy sáp trên đùi chúng, luyện thành những bó đuốc mà các em sẽ đốt lên bằng con mắt sáng rực của đom

đom rồi soi sáng lúc thức, lúc ngủ của người yêu dấu của ta, các em hãy ngắt cánh của những con bướm sắc sỡ để che cho cặp mắt của chàng khỏi những tia sáng của ánh trăng. Nào, các em hãy đến chào mừng và chúc tụng chàng!

Bác Bottom cục mịch mở mồm ra chỉ để nói những điều ngu xuẩn tệ hại mà Titania say sưa thán phục –Bà như uống những lời nói của bác ta, đặt bác ta nằm trên một chiếc giường lót rêu, vuốt ve đôi má hồng lá của bác ta, kết một vòng hoa hồng để trang điểm cho đôi tai dài của bác. Còn bác ta, chẳng chút ngưng ngừng, cứ để cho nàng Đậu Hà Lan gãi đầu hoặc sai nàng Mạng Nhện đi hái cho mình một đóa cúc gai.

Titania thăm thì:

- Hỡi mối tình êm dịu của em! Chàng có muốn nghe âm nhạc không?

Bottom đáp lại:

- Tôi muốn ăn một đầu đại mạch khô. Món ấy nhai khoái lắm. Tôi cũng muốn ăn một bó Đậu Hà Lan, không có món nào ngon hơn!

Và khi bác ta buồn ngủ, Titania ngắm nhìn bác, thán phục bác, tỏ ra hiền dịu và ngoan ngoãn trước một con người thô kệch, trong khi nàng đã từng can đảm đương đầu với Obéron đầy quyền lực.

Giữa lúc ấy, vào buổi tối hôm đó, một số người trần mắt thịt khác lại mò vào khu rừng đó. Một ông Egée nào đó, công dân của thành Athènes, nổi cơn giận dữ vì con gái ông ta, Hermia không chịu lấy Démétrius là người mà ông muốn gả Hermia cho. Hermia thì lại yêu chàng thanh niên Lysandre là người vào mỗi tối đến dưới cửa sổ phòng nàng, hát lên những bài hát yêu đương, tặng cho nàng vàng, xuyên cùng những đồ trang sức khác với hoa và kẹo; trong khi Démétrius ngu ngốc lại chỉ lo tán tỉnh ông bố của người tình.

Hermia chống lại bố cô và cả với công tước Thesée nữa, vì cả hai người này đã dọa sẽ buộc Hermia suốt đời không được lấy chồng vì luật pháp của Athènes, -theo như Shakespeare giải thích một cách phóng túng hơn là theo đúng sự thật lịch sử- cho phép Egée có quyền đối xử với con gái mình như vậy. Lysandre quyết tâm bắt cóc Hermia hơn là để mất nàng, nên tối hôm đó, hai người hẹn gặp nhau trong khu rừng. Thế nhưng, một cô bạn trẻ của Hermia, nàng Héléna, lại muốn lấy Démétrius, và cả hai nàng đều ngạc nhiên! Hermia thì nói:

- Tôi càng căm ghét hắn thì hắn càng cố tình theo đuổi tôi.

Còn Héléna lại bảo

- Tôi càng yêu anh ấy thì anh ấy càng ghét bỏ tôi.

Dù biết được kế hoạch của Lysandre, Héléna vội vàng đi báo cho Démétrius, cốt để làm cho anh chàng đau khổ, thế cho nên cả bốn người đã riêng rẽ mò vào khu rừng, hoặc là để tìm nhau hoặc là để theo dõi nhau.

Héléna trước tiên gặp Démétrius và bất chấp những lời cự tuyệt của Démétrius, vẫn đi theo van vãn chàng trai. Obéron nghe lọt lời họ nói và ra lệnh cho Puck nhỏ lên mi mắt của anh chàng người Athènes sắt đá kia vài giọt nước thần. Puck đi khắp nơi mới tìm ra được anh chàng thanh niên Hy Lạp ngủ say và hần thực hiện đúng lời chủ bảo. Nhưng than ôi! Chàng thanh niên ngủ say mà Puck gặp lại là Lysandre; khi chàng tỉnh giấc thì thấy Héléna lạc đường đang lần bước theo con đường hẻm và đang khóc sụt sùi. Ngay lập tức, chàng thấy bùng dậy một tình yêu điên dại đối với Héléna mà trước đây chàng ruồng bỏ. Bất chấp những lời chê trách của Héléna (vì nàng không thể tin là Lysandre thành thật, nghĩ rằng chàng chế giễu mình một cách độc ác) chàng vẫn đeo đuổi nàng với những lời tỏ tình nồng nàn trong khi đó lại ruồng rẫy Hermia, cô đơn và bị bỏ rơi. Và thế là họ cùng hót ha hót hải đuổi theo nhau chạy dưới những hàng cây. Hermia bị ám ảnh bởi Démétrius, Démétrius bởi Héléna, Héléna bởi Lysandre, Lysandre bởi Hermia, tất cả đều tuyệt vọng vì không được yêu, tất cả đều khốn khổ vì được một người mà mình căm ghét trở lại yêu mình.

Chẳng mấy chốc Obéron đã nhận ra sai lầm của Puck và trách mắng sự vụng về của hắn, nhưng hắn lại tự bào chữa:

- Chỉ có số phận mới điều khiển được các biến cố! Hắn được lệnh phải đưa gấp Héléna đến, trong khi Obéron nhân lúc Démétrius vì quá mệt, ngủ say, phù phép đôi mắt của chàng ta. Và khi bùa mê đã tác động, đến lượt nàng Héléna lại đứng giữa hai kẻ tình nhân đờ đẫn, sẵn sàng công kích lẫn nhau để tranh được cô gái mà mới hôm qua họ còn ruồng bỏ. Hermia, thấy rõ được tình thế mới, nổi giận và lên án Héléna người bạn gái của mình, phản bội và nham hiểm. Cả hai cô đều bực tức và lớn tiếng công kích lẫn nhau, cả Lysandre và Démétrius đều say đắm Héléna, trong khi cô nàng vừa bị xúc phạm, vừa khổ tâm, nhắc lại với Hermia những kỷ niệm xa xưa. Nàng trách:

- Bạn đã quên mọi thứ rồi sao? Quên tình bè bạn của chúng ta ở nhà trường, sự ngây thơ con trẻ của chúng ta khi chúng ta cùng thêu chung một bông hoa theo cùng một mẫu, khi chúng ta cùng ngồi trên một chiếc gối, cùng hát một bài hát theo cùng một giọng như thể

bàn tay chúng ta, con người chúng ta, tiếng nói chúng ta và tâm hồn chúng ta thuộc về cùng một hình hài duy nhất; chúng ta đã từng lớn lên như hai quả anh đào sinh đôi, thế mà hôm nay bạn lại hòa với hai kẻ đàn ông kia nhạo báng và nhục mạ tôi sao? Bạn đã kích động Lysandre theo tôi sát gót, mĩa mai ca tụng đôi mắt và sắc đẹp của tôi! Bạn lại xúi dục một người tình khác của bạn là Démétrius cho đến giờ phút chót vẫn còn hắt hủi tôi, quay ra gọi tôi là nữ thần, là tiên nữ, là kỳ quan thiêng liêng và hiếm có, là sắc đẹp tuyệt vời và vô giá! Vì sao vậy? Nếu như tôi không duyên dáng bằng bạn, không được may mắn trong tình trường, bị khốn khổ đến mức này, yêu mà không được yêu, thì đúng ra bạn phải thương hại tôi, chứ sao lại khinh bỉ tôi!

Nhưng về phần mình, Hermia lại cho đó là một màn hài kịch làm cho nàng thêm điên tiết và thế là tất cả tranh nhau tặng cho nhau những lời thóa mạ hoa mỹ nhất. Lysandre đánh giá người vị hôn thê cũ của mình là “đồ tồi”. Héléna gọi Hermia là “con bù nhìn”.

Hermia tuyên bố lại rằng nếu điều đó là để ám chỉ cái khổ người không lấy gì làm cao lắm của nàng, thì nàng cũng không đến nỗi quá hèn để cho móng tay nàng không móc được mắt người tình địch, cao như cây cột mỡ, như cái cột buồm!(4)

Héléna thì van nài:

- Xin đừng để con ranh đó nó đánh tôi. Khi nó nổi giận, nó đánh đá và khôn ranh, đó là một con chồn con khi nó còn đi học.

- Tổng cổ nó ra khỏi đây ngay cái con lùn loắt choắt, cái đồ hột cườm, hột mít!(5) –

Lysandre hăm dọa như vậy đối với người mà khoảnh khắc trước đó, chàng còn hết mực tôn thờ.

Còn Démétrius thì nổi đóa, vì chỉ có chàng mới có quyền yêu Héléna và đứng ra bảo vệ nàng! Cả hai anh chàng đi đến chỗ ẩu đả với nhau trước mặt các cô nàng sững sờ nhưng không thể nào hòa giải với nhau. Quả là con quỷ Puck đã hành động rất khá!

Nhưng Obéron vẫn để mắt đến: một đám sương mù dày làm tối cả đêm sao; Puck vừa trêu chọc vừa khiêu khích, lần lượt bắt chước giọng nói của hai chàng tình địch, lôi họ, người này cách rất xa người kia, đến nỗi cuối cùng mệt quá, cả hai nằm vật xuống đất và lại ngủ li bì. Obéron hào hiệp đã ra lệnh cho Puck vắt vào mắt Lysandre nước nhụy của một loại cỏ thần, nó dẹp đi mọi ảo mộng của Lysandre và làm cho chàng quên đi cuộc phiêu lưu vừa rồi.

Vua của các tiên nữ, Obéron, bèn nói:

- Lúc bọn họ tỉnh dậy, cả cái màn kịch dị thường này, đối với họ sẽ là một giấc mộng vô bổ, một ảo giác mà thôi; họ sẽ trở về Athènes, trở lại với sự giao lưu tình cảm bạn bè với nhau cho đến lúc chết. Về phần ta, ta sẽ đi gặp hoàng hậu của ta. Ta sẽ hóa giải phù phép cho đôi mắt của nàng, nàng sẽ nhận ra sự nhầm lẫn của mối tình say đắm của nàng đối với con quái vật mà nàng si mê, và bình an sẽ được lập lại ở mọi nơi. Nào hãy nhanh lên, chúng ta có thể kết thúc công việc này trước khi trời sáng.

Puck và Obéron đi đến chỗ đám cỏ, nơi bác Bottom đang nằm lẫn lóc ra đây và Titania đang nghịch ngợm kết một tràng hoa quanh đôi má lông lá của bác, những bông hoa đầm sương như muốn khóc vì thất sủng.

Obéron nhẹ nhàng trách cứ Titania và Titania xấu hổ, đã xin chồng tha lỗi bằng những lời lẽ dịu dàng và vâng phục. Obéron bèn đòi thằng bé Ấn Độ mà Titania lập tức trao cho.

- Bây giờ, ta sẽ sửa chữa cái sai lầm tệ hại của đôi mắt nàng –Obéron quyết định- Này, Puck, chú sẽ cắt đi cái sọ lừa nó đã thay hình đổi dạng người thợ thành Athènes này, để cho hắn có thể cùng với những người thợ khác trở về thành phố và không còn nghĩ gì đến những biến cố của đêm nay, hoặc có nghĩ đến thì cũng như là một cơn ác mộng khủng khiếp thôi... Này, Titania –và Obéron lấy một lá cỏ chạm vào mặt nàng- hãy tỉnh lại đi, hỡi hoàng hậu thân thương của ta!

- Obéron yêu quý của em –nàng thở dài- em đã có những ảo ảnh ghê ghớm làm sao! Hình như em đã si mê một con lừa!

- Đây này, đây là người tình của em! Ông vua thích thú nói.

- Làm sao những việc như vậy có thể xảy ra? –người phụ nữ khốn khổ hỏi lại- Bây giờ thì em phát khiếp lên!

Puck nhanh nhẹn cắt đi cái đầu lừa ra khỏi đầu bác Bottom và bảo;

- Khi nào bác tỉnh lại, bác hãy nhìn bằng đôi mắt của một thằng ngốc, tức là bằng chính đôi mắt của bác vậy.

Bây giờ rạng đông ló dạng, đêm hạ chí, đêm ngắn nhất trong năm, cái đêm thần diệu sắp qua; tất cả các bóng ma trong đêm tan ra và biến đi. Obéron trở lại hòa thuận, khuya hôm sau, họ sẽ đến khiêu vũ mừng đám cưới của công tước Thésée, và hạnh phúc sẽ tràn trề vì người ta sẽ gả Héléna cho Démétrius và Hermia cho Lysandre. Mặt trời lên cao, người ta nghe tiếng sủa của bầy chó săn của Thésée, thường dậy rất sớm. Démétrius nói;

- Tất cả những biến cố vừa qua giống như những vật nhỏ nhoi hoặc giống như những

rặng núi xa mờ trong sương mù. Còn bác Bottom thì áp úng:

- Trong giấc ngủ, tôi vừa có một ảo ảnh hiếm có và kỳ diệu nhất! Ôi chao! Tôi đã có một giấc mơ tuyệt vời! Hình như tôi là...hình như tôi đã...

“Người nào muốn đứng ra giải thích cái giấc mộng này, người ấy chỉ là con lừa! Mất con người không hề nghe gì, tai con người không hề thấy gì, lưỡi con người không thể nào nói lên được thành lời cái giấc mộng của tôi là gì!(6). Ôi chao! Cái giấc mộng của tôi!”
Chính cái chòm nhiều ảo tưởng và hảo huyền đó đã làm nên giấc mộng một đêm hè.

Chú thích:

- 1) A-ten: thành phố, thủ đô Hy-lạp
- 2) Shakespeare mượn tên những nhân vật này trong thần thoại Hy-Lạp
- 3) Câu chuyện tình bi thảm giữa Pyrame, một thanh niên ở Babilone với nàng Thisbé.
- 4) Nguyên văn: như cây thối năm
- 5) Nguyên văn: Hạt sỏi
- 6) Bác Bottom lẫn lộn các chức năng của các giác quan.